

Eldar Heide 2014:

«Møte i døra. Tyranni, rett og sjølvbedrag i Egilssoga – og tvitydige situasjonar i islendingsogene.»

[‘Meeting One’s Former Self. Tyranny, Rights and Self-Deception in Egils saga – and Ambiguous Situations in the Sagas of Icelanders.’]

Gripla XXV (2014). 7 - 40.

- . *Sejd. Textstudier i nordisk religionshistoria*. Nordiska texter och undersökningar. Bd. 5. Stockholm: Geber, 1935.
- Torfi H. Tulinius. *The Matter of the North: The Rise of Literary Fiction in Thirteenth-Century Iceland*. Omsett av Randi C. Eldevik. The Viking Collection. Bd. 13. [Odense]: Odense University Press, 2002.
- . *Skáldið í skriftinni. Snorri Sturluson og Egils saga*. Íslensk menning. Bd. 3. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag, 2004.
- Vésteinn Ólason. "Inngangur. Íslendingasögur og þættir." Í *Íslensk bókmenntasaga*, bd. 2, 9–164. Red. av Vésteinn Ólason. Reykjavík: Mál og menning, 1993.
- . *Dialogues with the Viking Age. Narration and Representation in the Sagas of Icelanders*. Omsett av Andrew Wawn. Reykjavík: Heimskringla, 1998. Fyrst publisert som *Samræður við söguöld. Frásagnarlist íslendingasagna og fortíðarmynd*. Reykjavík: Heimskringla, 1998.

SUMMARY

Meeting One's Former Self. Tyranny, Rights and Self-Deception in *Egils saga* – and Ambiguous Situations in the *Sagas of Icelanders*.

Keywords: *Egils saga*, *Íslendingasögur*, attitudes to royal power, ideology, inheritance, foundation myth.

This article points out a compositional pattern that may be essential to a greater understanding of the ideology behind *Egils saga*, but that has previously been acknowledged to a small degree, and whose significance has been overlooked. The general scholarly view of the saga – that its message is in support of Egill's family and the Icelandic point of view against Norwegian royal power – seems to be somewhat insufficient, because there is a fundamental ambiguity, throughout the whole saga, in the presentation of the Kveldulfr family and their decisions, behaviour and ideals. On the surface, it seems that the author supports the Kveldulfr family and the Icelandic aristocracy's understanding of themselves, but on a closer inspection the saga problematizes this self-understanding and the ideas upon which it is based. This comes to light especially in many coupled situations. Where similar issues occur twice, the Kveldulfr family assumes one position the first time, but the opposite position the next time, and in other situations where the family meets their former selves regarding their relation to the Norwegian royal power and its values. As a result, the saga fundamentally problematizes inheritance as the one legitimation of power, and the idea of the tyrant and the free farmers who respect each other and founded a free-state on this principle in Iceland. It does not, however, present an alternative view, just a problematization. The author argues that such a 'non-solution' ideology can be seen in many of the sagas of Icelanders and

also in a somewhat ignored but important trait of their style: ambiguous situations, in which it is impossible to decide which party is right or wrong. This ideology seems to be ancient the author argues, because it is in accordance with what we encounter in our sources for a pre-Christian Nordic world-view. In the mythology, an essential idea is a form of dualism. For example the giants are the gods' enemies but this does not make them evil and when they overthrow the gods' cosmos, the gods bear the responsibility equally as much as the giants.

Eldar Heide
Kringlebotn 120
NO 5225 Nesttun
eldahei@online.no
<http://eldar-heide.net/>

ELDAR HEIDE

MØTE I DØRA

Tyranni, rett og sjølvbedrag i Egilssoga – og tvitydige situasjonar i islendingssogene¹

1. Innleiing med samandrag av soga

*EGILS SAGA SKALLA-GRÍMSSONAR*² er rekna for å vera ei av dei eldste islendingssogene, kanskje skriven rundt 1230, av ein anonym islending, kanskje Snorre Sturlason. Hovuddraga i handlinga er som i andre islendingssoger: Bakgrunnen for at ei ætt bryt opp frå Noreg i vikingtida og utvandrar til Island, viktige hendingar der, og hopehavet med gamlelandet fram til kristningstida. Men medan andre islendingssoger raskt gjer seg ferdige med bakgrunnen for utvandringa, utgjer denne bolken i *Egilssoga* mesta ein fjerdepart. Soga tek til når Harald Hårfagre legg Noreg under seg. Dei lokale hovdingane må då velja om dei skal slåst mot kongen, prøve å vera nøytrale, gå i hans teneste, eller røme landet. Kveldulv³ prøver å vera nøytral, men kongen krev ein son i si teneste, og Torolv Kveldulvsson er villig. Han gjer det lenge skarpt som kongsmann, men blir baksnakka og oppfatta som utfordrar av kongen, som til slutt drep han. Då rømer Kveldulv til Island med familien, men døyrr på ferda. Sonen Skallagrim tek Borgarfjörður som landnám. Sonesonen Torolv fer til Noreg og går i teneste hos Eirik Blodøks, som snart blir konge. Men når broren Egil

- 1 Denne artikkelen har eksistert som skisse sidan 2007. Takk til Else Mundal, Haukur Þorgeirsson, Bergsveinn Birgisson, Daniel Sävborg og Per Buvik for kommentarar til utkast.
- 2 Eg viser til *Íslensk fornrit*-utgåva av denne og andre islendingssoger. Teksten i *Egils saga Skalla-Grímssonar*, utg. Sigurður Nordal, Íslensk fornrit, bd. 2 (Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1933) er frå *Möðruvallabók* (midten av 1300-talet) utfylt med andre handskrifter på nokre punkt (*Egils saga*, xcvi ff.). Når eg siterer på moderne norsk, har eg omsett teksten sjølv.
- 3 Norrøne personnamn skriv eg i moderne norsk form, som står nokså nært, jf. at tilsvarande praksis er sjølvsgd på islandsk og færøysk. Stadnamn skriv eg derimot slik vi finn dei på moderne kart.

kjem etter, blir tilhøvet til kongen så vanskeleg at brørne må røme, og dei fer til England, til kong Adalstein (Æðelstān), som begge kjem godt overeins med. Men Torolv døyr i eit slag, og Egil fer heim til Island med enkja etter Torolv, Asgjerd, som han gifter seg med. Når far hennar døyr, fer dei til Noreg og krev arven, men det fører til ny konflikt med kong Eirik og dronning Gunnhild. Etter at Egil har hemnt seg stygt, rømer han til Island og blir hovding i Borgarfjörður etter Skallagrim. Året etter hamnar Egil likevel i hendene på Eirik, som då har rømt Noreg for Håkon Adalsteinsfostre og har fått eit len i England. Som ved eit under, får Egil sleppe fri og skaffar seg Asgjerd-arven med holmgang i Noreg. Kravet om ein annan arv fører Egil til Noreg på ny, men han kjem ingen veg, no mot kong Håkon. Likevel hjelper han kongen med ei skattekrevjarferd til Värmland, før han fer heim for godt. Når Torstein Egilsson tek over som hovding i Borgarfjörður, blir han utfordra av ein annan bonde, men klarer seg med hjelp av Egil. Før han døyr, blir Egil sterkt svekt av alderdom. – Som vi ser, står hopehavet med kongar svært sentralt i saga, og konfliktane er for ein stor del med kong Haralds familie, ulikt andre islendingsoger, som skildrar feidar mellom storbondefamiliar på Island.

2. Kva ideologisk budskap har *Egilssoga*?

Fidjestøl seier generelt om islendingsogene at dei presenterer “ei klar oppfatning av at det islandske samfunnet er grunnlagt på eit opprør mot ei sentralistisk kongemakt i Noreg. Utvandrarane var slike som ikkje ville finne seg i Harald Hårfagres tyranni, *ofriki Haralds konungs*”.⁴ Dette kan ein kalle den islandske opphavsmitten, og den blir ekstra utførleg presentert i *Egilssoga*, peikar Fidjestøl på. Dette synet på *Egilssoga* har brei tilslutnad.⁵ Meulengracht Sørensen seier *Egilssoga* “forsvarer det islandske

4 Bjarne Fidjestøl, “Norrøn felleslitteratur,” i *Norsk litteratur i tusen år. Teksthistoriske linjer*, red. Bjarne Fidjestøl m.fl. (Oslo: Landslaget for norskundervisning / Cappelen, 1996), 32–129.

5 Jamfør t.d. Finnur Jónsson, *Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie*, bd. 2, 2. utg. (København: Gads forlag, 1923), 406; Joseph Harris, “Saga as Historical Novel,” i *Structure and Meaning in Old Norse Literature*, red. John Lindow m.fl. ([Odense]: Odense University Press, 1986), 213 ff.; John Hines, “Kingship in *Egils saga*,” i *Introductory Essays on Egils saga and Njáls saga*, red. John Hines og Desmond Slay (London: Viking Society for Northern Research, 1992), 16; Vésteinn Ólason, “Inngangur. Íslendingasögur og þættir,” i *Íslensk bókmenntasaga*, bd. 2, red. Vésteinn Ólason (Reykjavík: Mál og menning, 1993), 91; Vésteinn

standpunkt over for norsk kongemagt”. “Egill Skallagrímsson representerer de islandske stormænds ideologi i kontrast til kongedømmets”, på denne bakgrunnen: “Indledningen [til sagaen] viser, hvordan en gammel samfundsorden spaltes i to nye, en hierarkisk norsk med en suveræn konge og en islandsk med det for den islandske samfundsbygning karakteristiske stormandsvælde i toppen. Både bogstaveligt og ideologisk er sagaens udvandrede islandske slægt de frie norske storbønders arvtagere.” “Det er det stridbare og uregerlige menneske, der representerer den islandske samfundsorden i denne saga, og det er dette menneskes begreb om personlig frihed og ære, der fremhæves som uforeneligt med kongedømmets grundlag” – seier Meulengracht Sørensen om det generelle i saga.⁶ Dette synet har brei støtte.

Det er likevel usemje om korleis saga skildrar Egil og ætta hans. Bjarni Einarsson seier at “Egils sagas egentlige indhold og tendens ... [er] forherligelsen af Egils slægt”. Vésteinn Ólason seier noko av det same: “The ideology of *Egils saga* is clear; it valorises the free farmer-chieftain.”⁷ Men dei fleste peikar på at akkurat Egil er framstilt som svært samansett og kontrastrisk.⁸ I mange situasjonar er han svært sympatisk eller menneskeleg, som når han bergar Fridgeir eller den sjuke jenta på Eidskogen eller blir sengeliggjande i sorg over tapet av sonen Bòdvar.⁹ I andre situasjonar er han svært lite tiltalande. Alt som barn kløyver han skallen på ein gut som har vunne over han i lek. Når broren Torolv er drepen i teneste hos kong

Ólason, *Dialogues with the Viking Age. Narration and Representation in the Sagas of Icelanders*, oms. Andrew Wawn (Reykjavik: Heimskringla, 1998), 194; Theodore Andersson, *The Growth of the Medieval Icelandic Sagas (1180–1280)* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2006), 108–109. For eit anna syn på den islandske opphavsmysten, sjå Bergsveinn Birgisson, *Den svarte vikingen* (Oslo: Spartacus, 2013), med referansar.

- 6 Preben Meulengracht Sørensen, “Starkaðr, Loki og Egill Skallagrímsson,” i *Sjöttíu ritgerðir helgaðar Jakobi Benediktssyni 20. júlí 1977*, red. Jónas Kristjánsson og Einar G. Pétursson (Reykjavik: Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi, 1977), 767–768; Preben Meulengracht Sørensen, *Fortelling og ære. Studier i islendingesagaerne* (Oslo: Universitetsforlaget, 1995), 129, 144.
- 7 Bjarni Einarsson, *Litterære forudsætninger for Egilssaga*, Rit Stofnunar Árna Magnússonar á Íslandi, bd. 8 (Reykjavik: Stofnun Árna Magnússonar, 1975), 87; Vésteinn Ólason, *Dialogues*, 195.
- 8 Sjå t.d. Hallvard Lie, “Jorvikferden. Et vendepunkt i Egil Skallagrímsons liv,” *Edda* 46 (1947): 145–248, med referansar eller Hermann Pálsson og Paul Edwards, omsetjarar, *Egil's Saga. Translated with an Introduction* (Harmondsworth: Penguin Books, 1976), 7–13 eller Vésteinn Ólason, *Dialogues*, 196.
- 9 *Egils saga*, kap. 64, 72, 78.

Adalstein i England, gjev kongen han ei kiste med sølv og bed han ta ho med til far sin, men Egil deler aldri med nokon. Ein gong på reise gjennom Eidskogen spyr han i trynet på verten, før han krøker ut eit auge på han.¹⁰

Somme peikar på at også skildringa av Egil si framferd mot norskekongen er tvitydig. Vésteinn Ólason meiner Egil og Asgjerd har rett i arvekravet sitt, men at Egil går så hardt på at det ikkje er underleg at kongen stoppar han. Andersson seier framstillinga av Kveldulv-ætta og norskekongen endrar seg gjennom saga. Kongen blir gradvis mindre negativt framstilt, og Kveldulv-ætta mindre positivt. (Hines er inne på noko av det same.) Før utvandringa er saga “unambiguous”, seier Andersson, der er kongen skurken og Torolv Kveldulvsson det skuldlause offeret. Men den delen som handlar om Egil er grunnleggjande tvitydig, meiner han. Ein del av det Egil gjer er så grotesk, grisk eller sjølvrettferdig og hemngjerrig at det bikkar over i komikk og parodi. Til dømes går hemnen etter det fyrste nederlaget om Asgjerd-arven over alle grenser, og på heradstinget på Island mot slutten av saga brukar Egil retten og makta si så einsynt og egoistisk at det ikkje liknar nokon ting. Her viser det seg at Egil “when given the opportunity, is more autocratic than the kings with whom he has disputed most of his life”.¹¹

Vésteinn Ólason peikar òg på at Egil og ætta hans møter seg sjølve i døra i denne og andre saker – men seier altså likevel at ideologien i saga er “clear”. Andersson, derimot, meiner framstillinga av Egil er såpass tvitydig at saga kan vera skriven med tanke på to publikum: “a Norwegian audience that would have read it as a humorous send-up of a self-willed Icelander and an Icelandic audience that would have read it as a serious celebration of an ancestral hero who could stand up to the kings of Norway”.¹²

Meulengracht Sørensen peikar på at eit mønster i bakgrunnen til Egil heller ikkje går så lett i hop med det ein reknar som tendensen i saga.¹³ Ho begynner slik: “Det var ein mann som heitte Ulv. Han var son til Bjälve

10 *Egils saga*, kap. 40, 54–55, 72.

11 Vésteinn Ólason, “Inngangur”; Andersson, *The Growth*, 110; Hines, *Kingship*, 31–32, Andersson, *The Growth*, 104–105, 114; jf. Theodore Andersson, *The Icelandic Family Saga. An Analytic Reading* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1967), 106–107 og Harris, *Saga as*, 214.

12 Vésteinn Ólason, *Dialogues*, 195; Theodore Andersson, “The King of Iceland,” *Speculum: A Journal of Medieval Studies* 74 (1998): 923–934.

13 Meulengracht Sørensen, “Starkaðr”.

og Hallbera. Hallbera var dotter til Ulv den uredde og syster til Hallbjørn Halvtroll¹⁴ Ulvar, bjørnar og halvtroll! *Bera* tyder ‘binne’ og *bjalfi* ‘dyreskinn’; namnet viser truleg til at ein meinte Bjalve kunne skifte til dyreham, slik Ulv vart kalla Kveld-Ulv fordi han var ham-ram om kveld-ane og nettene. Skallagrim og Egil, og fleire til i ætta og på garden deira, er som Kveldulv.¹⁵ Når Skallagrim kjem med følgjet sitt til kong Harald for å be om bot for Torolv, blir det sagt at heile flokken liknar meir på troll enn på menneske. Skallagrim hamast mot sin eigen son i ein slåstkamp, og Egil drep berserken Atle med å bite over strupen på han, som ein ulv.¹⁶ Det er ætta på farsida til Skallagrim som er slik; morsætta hans er motsett. Mora Salbjørg er syster til Øyvind Lambe og Olve Nuva, som klarer seg og gjer det godt hos kong Harald og derfor blir verande heime i Noreg. Framstillinga henger seg på ein sentral opphavsmyte: Samband mellom mann frå inngruppe og kvinne frå utgruppe var normalt og kunne gje særskilt framifrå avkom (som den prototypiske kongen).¹⁷ Samband mellom mann frå utgruppe og kvinne frå inngruppe, derimot, var tabu og kunne gje avkom som vart ulukkesfugl, som Starkad i *Gautreks saga*. Skallagrim og Egil er den typen. Dei lagar seg unødvendige vanskar, er stygge, styrklause og gjerrige. Rett nok er dei to Torolv-ane motsette, dei er vakre, harmoniske, høviske, rause og godt likte, og ser lenge ut til å klare seg godt i teneste hos kongar – men det blir banen deira.¹⁸ Det er villdyr- og trolltypene som klarer seg og bygger det nye samfunnet på Island. “[D]et er deres utilpassethed som fremmede, der er årsagen til, at de må forlade Norge. I denne forstand er forholdet mellem Norge og Island i denne saga som mellem Miðgarðr og Útgarðr i *Eddaen* og mellem kongeriget og den omgivende vildmark”, seier Meulengracht Sørensen. Han seier det kan verke som eit paradoks at vi finn dette motivet akkurat i *Egils saga*, “der i så høj grad ... forsvarer det islandske standpunkt over for norsk kongemagt”. Meulengracht Sørensen si forklaring er “at portrættet af Egill og hans for-

14 *Egils saga*, kap. 1, s. 3.

15 Nærare om dette i Ármann Jakobsson, “Beast and Man: Realism and the Occult in Egils saga,” *Scandinavian Studies* 83 (2011): 29–44.

16 *Egils saga*, kap. 25, 40, 65.

17 Meulengracht Sørensen, “Starkaðr”; Gro Steinsland, *Det hellige bryllup og norrøn kongeideologi. En analyse av hierogami-myten i Skírnismál, Ynglingatal, Háleygjatal og Hyndluljóð* (Oslo: Solum, 1991).

18 *Egils saga*, kap. 8–23, 36–54.

fædre er en ironisk kommentar til det standardbillede af en islandsk landnamsmand, som *Landnámabók* og de fleste islændingesagaer giver”. “Ved at sidestille hovedpersonerne i *sin* landnamsberetning med typen Starkaðr har *Egils sagas* forfatter, samtidig med at den gængse forklaring akcepteres, understreget en modsætning mellem islandske høvdinge og norsk kongemagt med dyb aktualitet i det 13. årh[undre]”.¹⁹ Det var då søga vart skriven og Island var på veg inn under styret til norskekongen.

Eg er samd i desse synspunkta, men meiner dei stoppar på halvvegen. Etter det eg kan sjå, stemmer det ikkje at *Egils saga* “i så høg grad ... forsvarer det islandske standpunkt over for norsk kongemagt”, for framstillinga av heile Kveldulv-ætta og sjølvforståinga hennar er grunnleggjande tvitydig gjennom heile søga. På overflata ser det for det meste ut til at forfattaren stør Kveldulv-ætta og sjølvforståinga til det islandske aristokratiet, altså den islandske opphavsmytten. Men ser ein nærare etter, så problematiserer forfattaren denne sjølvforståinga og rettsideane ho bygger på. Dette kjem særleg til syne i ei mengd parsituasjonar, der liknande problemstilling kjem opp to gonger, og Kveldulv-ætta har éin posisjon fyrste gongen, men motsett posisjon andre gongen, og såleis møter seg sjølv og ideologien sin i døra gong etter gong. Dette komposisjonstrekket er lite påakta av granskarane til no.

3. Tvitydige situasjonar i islendingsogene

Mange av situasjonane som inngår i desse para er samtidig det eg vel å kalle tvitydige eller opne situasjonar, som særmerker sjangeren islendingsoge. Det dreiar seg om grensetilfelle, særleg av to typar:

- a. Situasjonar der det er vanskeleg for oss som publikum å avgjera kven av partane i ein konflikt som har rett, fordi begge har gode argument for sitt syn,
- b. Situasjonar der det er vanskeleg for ein person å velja handlingsalternativ, oftast fordi han eller ho har lojalitet til begge partar i ein konflikt.

¹⁹ Meulengracht Sørensen, “Starkaðr,” 767–768.

Her er nokre døme på den fyrste typen frå *Soga om laksdølane*. Når Hoskuld Dala-Kollsson nektar å gje halvbroren Rut arv etter mora, Torgjerd Torsteinsdotter, fordi ho gifte seg utan godkjenning frå han, så har han rett etter islandsk lov. Men etter lova i Noreg, der Torgjerd gifte seg, kunne enkje feste seg sjølv.²⁰ Torgjerd Egilsdotter kan nekte å gifte seg med Olav På fordi han er son av ei trælkvinne.²¹ Men han er òg dotterson av irekongen, son av ein av dei største hovdingane på Island og ein utifrå emneleg kar. Når Bolle gifter seg med Gudrun, er det uklårt om han svik bestevenen Kjartan. Han veit at Gudrun og Kjartan var kjærastar før Kjartan reiste ut og at Gudrun helst vil ha Kjartan. Men Kjartan hadde ikkje svara “nei” då Bolle spurde om han heller vil ha Ingebjørg kongssystemer, og sende ikkje helsing til Gudrun; berre ei generell helsing til slekt og verner. Når Gudrun får folka sine til å stela det gullvovne skautet frå Remna, er det simpelt tjuveri, men ho er i sin fulle rett, for Ingebjørg hadde sagt at Kjartan skulle gje det til Gudrun.²²

Nokre døme av den andre typen frå *Gislesoga*: Når Tordis finn ut at Gisle har drepe Torgrim, må ho velja om ho skal ofre bror sin eller skjemmast over at mannen hennar ikkje er hemnd. Når sønene til Vestein oppsøker Gisle etter å ha drepe Torkjell, reknar dei med å få hjelp, sidan dei er på same side i konflikten. Men Gisle vil drepa dei, sidan Torkjell var bror hans. Når Torkjell finn ut at Asgjerd, kona hans, har eit godt auge til Vestein, får Torkjell Vestein drepen. Men når Gisle får veta noko liknande om si kone, at ho har hatt eit forhold til Torgrim, så vel han å tru at det ikkje har skjedd noko, og dermed er saka ute av verda.²³ Torkjell kunne altså valt ein heilt annan reaksjon.

Eit døme av den fyrste typen frå *Egilssoga*: Når Egil drep Ljot den bleike i holmgang, skal han etter holmgangslova arve han. Men kongen skal arve utlendingar som døyr i landet utan arving.²⁴

20 *Laxdæla saga*, utg. Einar Ól. Sveinsson, Íslenzk fornrit, bd. 5 (Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1934), kap. 19, 7; *Grágás. Konungsbók*, utg. Vilhjálmur Finsen (1852; genoptr. Odense: Odense universitetsforlag, 1974), 29–30; *Grágás. Staðarhólsbók*, utg. Vilhjálmur Finsen (1879; genoptr. Odense: Odense universitetsforlag, 1974), 156; *Den eldre Gulatingslova*, utg. Bjørn Eithun m.fl. (Oslo: Riksarkivet, 1994), 64.

21 *Laxdæla*, kap. 23.

22 *Laxdæla saga*, kap. 39–43; kap. 46.

23 *Gísla saga Súrssonar*, i *Vestfirðinga sögur*, utg. Bjørn K. Þórolfsson, Íslenzk fornrit, bd. 6 (Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag), kap. 18–19, kap. 29–30.

24 *Egils saga*, kap. 64, s. 199–206, jf. kap. 68, s. 214–216.

Andersson har peika på at “the author of *Gísla saga* had a ... liking for ambiguity”,²⁵ og eg har snakka med fleire granskarar som har notert seg at slike tvitydige eller opne situasjonar som eg har skissert her er svært vanlege i islendingssogene. Kanskje er dette underforstått hos mange, men eg kjenner ikkje til at nokon i skrift har peika på at dette er noko som særmerker sjangeren²⁶ framom andre norrøne prosasjangrar og annan prosa i det heile. I kongesogene er det visst mindre av slike situasjonar (kanskje med unntak for sogene Snorre Sturlason skreiv), kanskje fordi konfliktane der oftast står mellom konge og bønder, samtidig som kongen er helten. Då skal kongen normalt ha rett, han skal ha fasiten. I samtidssogene er det truleg òg mindre, kanskje fordi stoffet i dei er nærare i tid. Då er det vanskelegare å forme om stoffet litterært, fordi det er betre kjent kva som faktisk skjedde. I fornaldersogene er det òg mindre, rimelegvis fordi dei ikkje siktar mot realisme, dei speglar ikkje livet, det er vanlegvis klårt at helten vel det rette. Tvitydige situasjonar som litterært verkemiddel heng saman med den (relativt) realistiske framstillingsforma og forteljeteknikken der forfattaren blir framstilt som nøytral; dette er mest gjennomført i islendingssogene – slik svært mange har peika på.²⁷ Denne realismen inneber m.a. at forteljaren ikkje er synleg og dermed ikkje moraliserer eller ope tek stilling, men gjev inntrykk av å vera nøytral. Denne realismen er likevel berre ein del av forklaringa. Vi finn saktens slike tvitydige situasjonar i moderne prosa, for *livet* er jo ofte slik, men dette verkemidlet er likevel

25 Theodore Andersson, “Some Ambiguities in *Gísla saga*. A Balance Sheet,” *Bibliography of Old Norse-Icelandic Studies* 1968 (1969): 28.

26 Det er t.d. ikkje nemnt hos Finnur Jónsson, *Den oldnorske*; Peter Hallberg, *Den isländska sagan*, 2. utg. (Stockholm: Svenska Bokförlaget / Bonniers, 1964); Andersson, *Icelandic Family Saga*, 65–95; Jónas Kristjánsson, *Eddas and Sagas. Iceland's Medieval Literature*, oms. Peter Foote (Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag, 1992); Vésteinn Ólason, “Inngangur,” eller *Dialogues*; eller Heimir Pálsson, *Lykill að Íslendingasögum* (Reykjavík: Mál og menning, 1998), så vidt eg kan sjá. Den som kjem nærast er visst Torfi H. Tulinius, *The Matter of the North: The Rise of Literary Fiction in Thirteenth-Century Iceland*, oms. Randi Eldevik, The Viking Collection, bd. 13 (Odense: Odense University Press, 2002), 256 ff., som meiner “ontological uncertainty” og “religious and social ambiguity” er med på definere sjangeren islendingssoge. Han peikar likevel ikkje på at mange enkeltsituasjonar i seg sjølve er tvitydige, men ser tvitydigheit i summen av mange situasjonar. – I mange tilfelle har granskarane ikkje sett at forfattaren med overlegg har late spørsmål stå opne. Til dømes har både rettshistorikarar og andre mange gonger prøvd å avgjera om Hilderidsønene hadde arverett eller ikkje.

27 Sjå t.d. Meulengracht Sørensen, *Fortelling og ære*.

normalt ikkje dyrka slik der som i islendingssogene. Etter mitt syn er dei tvitydige situasjonane ein nøkkel til å forstå ideologien bak islendingssogene. Dei er i slekt med, men noko anna enn “somme seier det..., andre seier det...”-situasjonane, som er svært vanlege.²⁸ I dei gjer forfattaren klårt at det er uklårt kva som skjedde (kanskje fordi det var uklårt i tradisjonen saga bygde på, slik Liestøl meiner), og skisserer heilt kort to-tre alternativ. I dei situasjonane eg peikar på, er det derimot klårt kva som skjedde; det får vi detaljert opplysning om. Det uklåre ligg i korleis alternativa skal vurderast. Det er denne siste typen som er viktigast for denne artikkelen.

4. *Egilssoga*: Par av tvitydige situasjonar, med posisjonsskifte frå fyrste til andre gong

I *Egilssoga* har bruken av tvitydige situasjonar fått ein ekstra vri, med *par* av slike situasjonar. Eg har notert meg fem av dei.

Det fyrste er to arvekonfliktar. Torolv Kveldulvsson hevdar Hilderid-sønene ikkje har arverett, fordi dei er frillesøner, mor deira vart bortført med makt. Om det stemmer, er uråd å avgjera. Bryllaupet *var* ikkje fullverdig, men Hilderid-sønene har rett i at mora var gift med Bjørgolv, ikkje frille. Som mange har sett,²⁹ kjem problemstillinga att seinare i saga, når Berg-Ånund hevdar at Asgjerd ikkje har rett til å arve si mor, fordi mora ikkje var gift, men var ei bortført trælkvinne.³⁰ I dette tilfellet, òg, kan det først gode argument for motsett syn. Den prinsipielle skilnaden er fyrst og fremst at rollene er omsnudde: Standpunktet representanten for Kveldulv-ætta krast avviser andre gongen er det standpunktet ein annan representant for Kveldulv-ætta stod på fyrste gongen.

To andre par av tvitydige situasjonar finn vi i Egil sine freistnader på å få arven Berg-Ånund sit med. Det eine paret gjeld respekt for tinget. I den fyrste rettssaka på Gulatinget får dronning Gunnhild mennene sine til å avbryte rettsprosessen, i den andre er det Egil som gjer det, med å utfordre Atle den skamme (‘stutte’) til holmgang.³¹ I begge rettssakene har

28 Sjø t.d. Knut Liestøl, *Upphavet til den islandske ættesaga*, Instituttet for sammenlignende kulturforskning A.9a (Oslo: Aschehoug, 1929), 36–37.

29 T.d. Vésteinn Ólason, “Inngangur,” 90.

30 *Egils saga*, kap. 7–8, 36–37, 41–42, 53–56.

31 *Egils saga*, kap. 56, s. 57; kap. 65.

begge partar gode argument for sitt syn, og den lovlege rettsprosessen blir avbroten med makt av den parten som ligg an til å tapa, og avbrotet skjer når den andre parten er i ferd med eller skal til å føre fram tolvmannseid for domarane. Her òg er den prinsipielle skilnaden fyrst og fremst at rollene blir omsnudd: Andre gongen er det representanten for Kveldulv-ætta som brukar ein framgangsmåte svært lik den han sterkt fordømde fyrste gongen.

Denne tolkinga har støtte i holmgangen på Sunnmøre mot Ljot den bleike, som Egil stilte opp i for å skåne Fridgeir Gydason. Ljot og hans "forretningsmodell" er framstilte uvanleg klårt negativt i saga;³² jamvel namnet *Ljótr inn bleiki* 'bleikstyggen' fortel kva vi skal tykkje om han. Det er tydeleg for lesaren at det er *illgjerningsmenn* som skaffar seg eigedom frå andre med å skòra dei på holm og drepa dei der. Men på tinget like etter er det akkurat dét Egil gjer. Og fordi dette er direkte påfølgjande hendingar i saga, er det vanskeleg å ikkje tru at forfattaren vil vi skal sjå episoden med Ljot som bakgrunn for Egil sin framgangsmåte mot Atle. I så fall skal vi tenkje at det er skammeleg av Egil å avbryte rettsprosessen, slik det var skammeleg av kongeparet å gjera det sist.

Det tredje paret av tvitydige situasjonar er desse to holmgangane og bakgrunnen for dei. Det er vanskeleg å avgjera om det er Fridgeir eller Ljot som har rett, men på ein litt annan måte enn i dei tidlegare tilfella, der begge partar har hatt gode poeng reint juridisk. Fridgeir og dei har opplagt den *moraliske* retten, men Ljot har medhald av lova. Det same gjeld når Egil utfordrar Atle på tinget; i begge desse holmgangssakene er det vanskeleg å avgjera om den eine parten meir enn den andre har retten på si side. Samtidig er sakene parallelle i at det dreiar seg om å skaffe seg eigedom gjennom holmgang når ein ikkje får det til på annan måte. Den prinsipielle skilnaden er fyrst og fremst at Egil andre gongen tek den posisjonen han gjekk imot fyrste gongen. Skiftet hans er framheva av at dei to holmgangssakene kjem rett etter kvarandre i saga og av at Egil fyrste gongen var så negativ til holmgangsutfordringa at han risikerte livet for å stoppe ho.

Det fjerde paret gjeld korleis ein tek imot fiendar som kjem til ein. Når Skallagrim får veta at Bjørn Brynjolvsson har bortført Tora og gift seg med henne mot faren sin vilje, vil han leggja hand på Bjørn, sidan han er fostbror med faren til Tora. Men det kan han vanskeleg, når Bjørn alt har

32 *Egils saga*, kap. 64, s. 206.

gjeve seg over til Skallagrim og fått lovnad om hjelp. Skallagrim droppar hemnen, etter overtaling frå Torolv, og let Bjørn få bli verande som Torolv sin gjest. Denne episoden er svært parallell til den der Egil kjem til kong Eirik i England, når vêr og vind har ført han dit, slik dei førde Bjørn til Skallagrim. Eirik vil ingen ting heller enn å drepa Egil, men sparar livet hans og overlet han til Arinbjørn. Grunnane er langt på veg dei same som Skallagrim hadde: Ein mann kongen set høgt (Arinbjørn) går i forbøn for Egil, og så vil det vera *níðingsverk* å drepa ein som frivillig er komen til kongen og legg livet sitt i hans hender. I tillegg kjem ein grunn Skallagrim ikkje hadde, nemleg at Egil diktar *Höfuðlausn* til kongen. Til gjengjeld er dei to episodane kopla saman med langt på veg ordrette replikkar. Til Bjørn seier Skallagrim: *Hví vartu svá djarfr, at þú fórt á minn fund?* ('Kvifor var du så djerv at du kom til meg?'), og til Egil seier kong Eirik: *Hví vartu svá djarfr, Egill, at þú þorðir at fara á fund minn?* ('Kvifor var du så djerv, Egil, at du torde å koma til meg?').³³ Det som skil problemstillingane i desse episodane er fyrst og fremst at Kveldulv-ætta si rolle er omsnudd. Fyrste gongen er representanten for ætta den som motvillig gjev nåde, andre gongen den som må be om nåde frå ein som motvillig gjev det.

Situasjonen der Bjørn kjem til Skallagrim har ein "tvilling" til, nemleg situasjonen der Skallagrim sjølv kom til Island. Han var på flukt frå norskekongen, og fór med familie og gardsfolk til Island, der han bygde garden sin ikkje langt frå der vind og straum hadde ført inn kista med liket av Kveldulv. Eit par år seinare kjem Bjørn Brynjolvsson på same måte: På flukt frå norskekongen søker han med kone og gardsfolk til Island for å finne ein trygg tilfluktsstad (medan andre aktuelle stader er blokkerte; kongens makt når heilt til Dublin).³⁴ Vêr og vind fører han til akkurat den hamna Kveldulv rak på land i, men der Skallagrim var trygg for norskekongen, er det motsett for Bjørn. Skallagrim vil hemne seg på han, og dermed fullbyrde kongens dom, som kongens forlengde arm på Island, jamvel om det ikkje er det han er ute etter. Som vi ser, blir rolla til ætta / Skallagrim omsnudd frå fyrste til andre tilfelle.

Omsnuinga blir endå tydelegare av at Skallagrim si rolle i Borgarfjörður liknar på kongens rolle i Noreg. Det er fordi Skallagrim er herskar i Borgarfjörður, på linje med småkongane i Noreg i fyrstninga av saga, at

33 *Egils saga*, kap. 34, s. 88; kap. 59–61, s. 176–193; kap. 34 / 59, s. 88 / 179–180.

34 *Egils saga*, kap. 33, s. 85–86.

han kan kunne jaga eller drepe Bjørn. Slik norskekongen deler ut len i riket sitt, deler Skallagrim ut jord i Borgarfjörður;³⁵ det er neppe tilfeldig at forfatteren like før Skallagrim sitt landnám nemner korleis kongen gjer dette.³⁶ Også den nære parallellen mellom Skallagrim når Bjørn kjem og kong Eirik i England tyder på at forfatteren vil vi skal sjå Skallagrim i ei kongerolle. Rettssaka mot slutten av saga (pkt. 6 her) tyder òg på det. Der viser Egil til at han er Skallagrims arving når han opptre i ei funksjonell kongerolle, og hans og Torsteins roller i konflikten svarar til dei som kongane Edvard (Játvarðr / Eadweard) og sonen Adalstein har i England. Namnet *Borg* om garden til Skallagrim peikar same veg. Det viser til ein hammar like ved garden; slike kunne kallast *borgir*, men samtidig er *borg* i saga (som elles i norrøn litteratur) det vanlege ordet for det kongar budde i. Det ser ut til at forfatteren vil vi skal gjera den assosiasjonen: Bjørn og dei har, noko påfallande, budd om vinteren i den faktiske borga *Móseyjarborg* på ei lita Sjetlands-øy, og derifrå seglar dei beint til hamna nedanfor Skallagrim-garden, der det fyrste dei får sjå er at det “stod ei stor borg” ovanfor hamna (*stóð borg mikil*).³⁷ Når verbet *standa* er brukt om borg, tenkjer ein helst på noko høgt, oppmura (slik som borga på Mousa / Mósey). Men naturformasjonen ved Skallagrim-garden er langstrekt og låg. Truleg spelar Egil sjølv på denne dobbeltydinga i namnet Borg i den siste strofa han diktar: Han klagar over at han er gammal og skral, *á* eller *at konungs vørnum*,³⁸ altså “på / ved kongens vern”. Benedikt Gíslason har peika på at “kongens vern” kan vera *ofljóst* for ‘borg’, og dét er einaste måten strofa gjev meining på utan endring.³⁹

35 Jamfør Torfi Tulinius, *Skáldið í skrifinni. Snorri Sturluson og Egils saga*, Íslensk menning, bd. 3 (Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag, 2004), 40.

36 *Egils saga*, kap. 26, s. 66.

37 *Egils saga*, kap. 33, s. 86.

38 *Egils saga*, kap. 85, s. 296.

39 Benedikt Gíslason, *Íslenda. Bók um forníslensk fræði* (Reykjavík: Benedikt Gíslason, 1974), 96–97. I trykte utgåver har granskarane endra *at* og *á* til *án* ‘utan’: Egil klagar over at han som gammal mann er utan vern frá kongar. Men Egil var aldri ein som typisk hadde vern frá kongar, og preposisjonen *án* styrer vanlegvis ikkje dativ, som *vørnum* er. Likevel er også *at konungs vørnum* merkeleg, men blir idiomatisk dersom ein les *konungs vørnum* som *Borg*. Preposisjonen som blir brukt til *Borg* i Borgarfjörður er nettopp *at*. Takk til Marteinn H. Sigurðsson og Bergsveinn Birgisson for tips om dette. Marteinn hadde sett denne lese-måten uavhengig av Benedikt Gíslason.

Situasjonane der Kveldulv / Skallagrim og Bjørn med familie “rek” på land ved Borg på flukt frå kongen, er ikkje berre parsituasjonar. Begge er òg tvitydige; vi har sett at det er vanskeleg å avgjera om Skallagrim bør ta imot nykomarane eller ikkje. Open ville situasjonen vore også for dei som budde i Borgarfjörður før Skallagrim og folket hans kom – men då var det vel ingen der? Tja, kjeldene nemner *landvættir* som bur i lundar, haugar, fjell, fossar, hellerar / hòler og røysar⁴⁰, og dei kan jaga nykomarar. I *Soga om Olav Tryggvason* sender Harald Blåtann ein trollmann i kvalham til Island for å spionere, og når han prøver å gå land, blir han jaga av *landvættir* på skap som mange slag dyr og troll.⁴¹ Når opningsavsnittet i den eldste islandske lova (*Ulfjótsslög*) skal ha vore eit forbod mot å segle mot land med gapande hovud i stamnane, fordi det kunne skremme landvetta,⁴² så var det rimelegvis fordi islendingane ikkje ville risikere å bli jaga av landvetta. At slikt kunne skje, hevdar *Egils saga* implisitt: Når Egil reiser nidstong mot Eirik og Gunnhild etter Gulatinget, seier han at han vender nidet mot dei to og mot “landvetta som bur i dette landet” og at dei ikkje skal få ro før dei har jaga kongeparet.⁴³ Pressmidlet mot landvetta er ikkje berre denne forbanninga og ei runeinnskrift på nidstonga, men òg eit hestehovud i toppen av ho. Det er parallelt til hovuda i skipsstamnane, ikkje minst fordi Egil vender det mot land; han er i Herdlevær ytst på Hordalandskysten når han gjer dette. Det er ikkje nemnt at Egil sperra opp kjeften på hestehovudet, men Olaus Magnus seier på 1500-talet at götane bar

40 *Norges gamle Love indtil 1387*, bd. 2, *Lovgivningen under Kong Magnus Haakonssöns Regjeringstid fra 1263 til 1280, tilligemed et Supplement til første Bind*, utg. R. Keyser og P. A. Munch (Oslo: Chr. Grøndahl, 1848), 326–327; *Heimskringla*, bd. 1, utg. Bjarni Aðalbjarnarson, Íslenzk fornrit, bd. 26 (Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1941), 271; *Hauksbók. Utgiven efter de Arnarnagnaanske Håndskrifter No. 371, 544 og 675, 4to samt forskellige papirhåndskrifter*, utg. Eiríkur Jónsson & Finnur Jónsson (København: Kongelige nordiske oldskrift-selskab, 1892–96), 167.

41 *Heimskringla*, 1:270–271.

42 “Þat var upphaf hinna heiðnu laga, at menn skyldu eigi hafa höfuðskip í haf, en ef þeir hefði, þá skyldi þeir af taka höfuð, áðr þeir kæmi í landsýn, ok sigla eigi at landi með gapandi höfðum eða gínandi trjónum, svá at landvættir fælisk við” [Dei heidne lovene tok til med at folk ikkje skulle ha hovud på skipa under havsegling. Dersom dei hadde det, skulle dei ta hovuda av før dei fekk landkjening og ikkje segle til lands med gapande hovud eller grinander tryne, slik at landvetta vart skremde]; *Landnámabók*, i *Íslendingabók. Landnámabók*, utg. Jakob Benediktsson, Íslenzk fornrit, bd. 1 (Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1968), 313.

43 *Egils saga*, kap. 58, s. 171.

hestehovud med oppsperra kjeft på stenger når dei skulle i strid,⁴⁴ rimelegvis for å skremme fienden og følgeåndene hans. I saga går det ikkje mange sidene før Egil oppnår det han vil frå landvetta, som får hjelp av Håkon Adalsteinsfostre.⁴⁵ På bakgrunn av oppfatninga av *landvettir* som dei eigentlege landeigarane, både i andre norrøne tekstar og *Egils saga*, bør vi truleg rekne med landeigarar i Borgarfjörður før Skallagrim.⁴⁶ Slik han må avgjera om han vil ta imot Bjørn og dei, måtte landvetta avgjera om dei ville ta imot Kveldulv-ætta eller jaga ho. Faktisk kan det sjå ut til at forfattaren vil ha oss til å tenkje på Skallagrim som eit slag landvette. Som vi har sett, stammar han frå ulvar, bjørnar og halvtroll (punkt 2), og landvettet som jagar kvaltrollmannen frå landsdelen Borgarfjörður ligg i, er ein rise. Eit aspekt ved trolldomen som er brukt i saga styrker denne tolkinga, sjå punkt 6. Dersom dette er rett, blir parallellen mellom Skallagrim og Bjørn si kome til Borgarfjörður endå nærare.

5. Tema: Problematisering av makt og eigedomsrett

Kveldulv-ætta sitt posisjonsskifte i desse situasjonspara gjer at ætta si oppfatning av rett til fristad, eigedom, jord og ressursar blir problematisert. Dette kan vi få nærare inntrykk av dersom vi ser også på par av situasjonar der Kveldulv-ætta møter seg sjølv i døra eller får smaka sin eigen medisin utan at begge situasjonane nødvendigvis er tvitydige.

Eit slikt par finn vi i Harald Hårfagre si framferd i opninga av saga og Egil si framferd i den siste konflikten han er innblanda i. Slik oppsummerer saga Harald sin framgangsmåte: Stormennene i fylka han la under seg “måtte velja anten å gå i hans teneste eller fara frå landet, om dei ikkje ville tøla hard medfart eller miste livet. Somme vart lemlesta på hender eller føter. Harald eigna til seg ... all odelen og alt land, bygd og ubygd, jamvel sjøen og vatna, og alle bøndene skulle vera hans leiglendingar. Også

44 Olaus Magnus, *Historia om de nordiska folken*, bd. 1 (Stockholm: Michaelisgillet, 1909–51 [1555]), 144.

45 *Egils saga*, kap. 59, s. 175.

46 Også andre tekststader tyder på at ein meinte det var landvette på Island før landnåmet: Dag Strömbäck, “Att helga land. Studier i Landnáma och det äldsta rituella besittningstaggandet,” i *Festskrift tillägnad Axel Hägerström den 6. september 1928 av filosofiska och juridiska föreningarna i Uppsala* (Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1928), 202–203.

dei som arbeidde i skogen, og saltbrennarane, fiskarane og veidemennene, både på sjø og land, skulle lyde han. Slik trælking gjorde at mange [– eksemplifiserte med Kveldulv-ætta –] flydde frå landet...”.⁴⁷ Altså: Med vald tvingar kongen folk til å gje frå seg arvejorda si, og slik utvidar han si eiga arvejord kolossalt. Det same i mindre skala prøver Steinar Ánundsson på i Borgarfjörður mot slutten av saga, når han let feet sitt beite på Torstein sin eigedom. Som svar drep Torstein trælane som gjeter feet, blir stemnd til tings av Steinar, og det ser ut til at han kjem til å tapa saka der. Då dukkar Egil opp med 80 mann budde til strid, kledd som ein konge: I blå kappe (andre fargar enn naturfargane var svært kostbare), gullslegen hjelm og spjut innlagt med gull. (Gullprydde våpen elles i saga stammar alltid frå norskekongen). Ánund tvingar då sonen til å leggja saka i Egils hender til avgjerd. I domen sin minner Egil om at far hans, Skallagrim, tok heile heradet som landnám og at Egil og Torstein er hans arvingar, og at folk i heradet har jorda si som gáve frå Skallagrim. Derfor, seier Egil, skal Steinar gje frå seg garden sin vederlagsfritt og flytta frå heradet. Det gjer han til slutt, for å berge livet etter at han har prøvd å drepa Torstein.⁴⁸

I begge desse sakene er det ein aggressor som vil utvide si arvejord, og samtidig sin status og si makt, med å ta arvejord frå andre med vald, og det fører til at den tapande parten for å overleva må forlata maktområdet til vinnaren, som står att som diktator. Samtidig er sakene motsette: I den siste saka taper aggressoren, slik at han er den som må fara. Grunnlaget for diktatoren si makt blir òg framstilt motsett: Harald bygger si makt berre på vald, medan Egil understrekar at arv er grunnlaget for hans makt. Motsett er det òg at diktatoren i den siste saka høyrer til dei som tapte den fyrste saka og at han opptrer like egoistisk og eigenrådig som ætta hans ikkje tolte av aggressoren i den fyrste saka (slik Andersson peikar på, pkt. 2. her).

Fordi desse konfliktane rammar inn saga, som fyrste og siste konflikt, er det grunn til å stille dei mot einannan, som tolkingsnøklar. I så fall stiller saga valdsrett mot arverett, som motståande prinsipp: Opninga, som set i gang heile historia, er at Harald tek det han vil med vald, og avslutninga er at Egil med tilvising til arverett stoppar ein tilsvarande aggressor. Då ser det ut til at tematikken i saga – heile saga, ikkje berre den bolken Egil er

47 *Egils saga*, kap. 3–4, s. 11–12.

48 *Egils saga*, kap. 79–82.

med i – er problematisering av rett til makt – over jord, folk og ressursar. Kven har rett til desse verdiane, og kvifor? Kven skal lyde kven, og kvifor? Måten dette blir gjort på er at Kveldulv-ætta sitt syn – og dermed den islandske eliten i høgmellomalderen sitt syn – blir presentert som fasiten, men samtidig problematisert, særleg gjennom tvitydige situasjonar der det ikkje er så opplagt kven som har rett, når ein ser nærare etter, og gjennom parsituasjonar der Kveldulv-ætta møter seg sjølv i døra med ideala sine, slik som i konflikten med Steinar, og i dei tvitydige parsituasjonane vi har sett på ovanfor.

Kva ideal det dreiar seg om, såg vi litt på i punkt 2: “Det er det stridbare og uregerlige ... menneskes begreb om personlig frihed og ære”, seier Meulengracht Sørensen. Det omgrepet vil eg presisere slik: “Frie menn er likeverdige.” Av det følger tre ideal som soga stiller opp:

- i) Ein skal ikkje leggja seg opp i andres saker.
- ii) Ein fri mann skal få ha egedomen han har arva i fred.
- iii) Ein fri mann skal sjølv kunne avgjera om og kva tid han vil tene andre, også kongar.

Ideal i. og ii. ser vi m.a. i Torstein / Steinar- konflikten, som er ein tolkingsnøkkel også fordi han er den einaste konflikten i soga mellom to ætter på Island, altså i den fristaten flyktningane frå tyranniet utforma etter egne ideal. I samband med den konflikten er Steinar framstilt svært negativt. Slik er dei òg framstilte, flesteparten av dei som med vald tvingar til seg andres egedom elles i soga, klårast kong Harald og Ljot den bleike.⁴⁹ Motpolen er Egil og Torstein si framferd på Island. Om Egil blir det sagt to gonger at han ikkje hadde rettssaker, drapsverk eller holmgangar mot folk på Island etter at han slo seg til ro der, og det blir sagt at han ikkje la seg opp i andres saker der i landet.⁵⁰ Torstein er tydeleg idealisert i samband med konflikten med Steinar, som “klok, roleg, spakvoren og måtehalden” (*vitr maðr ok kyrrlátr, hógværr, stiltr manna betzt*). Han er “ærleg og rettvís og egla seg ikkje inn på folk, men heldt på retten sin, dersom andre trødde han for nære” (*órefjusamr ok réttlátr ok óáleitinn við menn, en helt hlut sínum*,

49 *Egils saga*, kap. 3–4, 63–64.

50 *Egils saga*, kap. 65, 78, s. 211, 257; kap. 65, s. 211.

ef aðrir menn leitudu á hann).⁵¹ Klárare kan det ikkje seiast. Den same haldninga ser vi i Kveldulv sine råd til Torolv når han fer til kong Harald.⁵²

Ideal iii. går klårast fram av måten saga stiller kongane Harald og Adalstein mot einannan på, som alternative kongstypar. Harald krev at alle skal vera “hans leiglendingar” og at alle stormenn skal koma til han og gå i hans teneste. Når Kveldulv prøver å vri seg unna, blir kongen harm, og det ordnar seg fyrst når sonen Torolv kjem heim frå viking og går inn i kongshirda. På same måte krev kongen å rå for om hirdmennene hans skal vera ved hirda eller heime på gardane sine og oppfattar det som fiendskap når Torolv insisterer på å sitja heime.⁵³ I teneste hos kong Adalstein, derimot, kan Egil koma og gå som han vil,⁵⁴ kongen seier berre at han *føretrekker* å ha Egil hos seg og lovar at han i så fall skal få så stor rikdom og høg stilling som han måtte ønskje seg.⁵⁵ Den ulike haldninga ser vi òg i korleis kongane bøter for dei to Torolv-ane. Når Skallagrim kjem til kong Harald og bed om bot for broren, som kongen eigenhendig har drepe på grunn av baksnakking, stiller kongen som vilkår at Skallagrim sjølv går i teneste hos han. Det er sjølv sagt ikkje aktuelt for Skallagrim, når han veit korleis det gjekk med broren. Adalstein har ei heilt anna haldning: Når Torolv d.y. er drepen fordi kongen plasserte brørne kvar for seg i eit slag, mot Egil sin vilje, kjem Egil til kongen i gildehallen om kvelden, og er rasande.⁵⁶ Då går kongen ned frå høgsetet og stiller seg på same plan som Egil og retter han ein stor gullring på sverdet sitt over langelden. Då roar Egil seg og kved ei takkestrofe til kongen, som straks gjev Egil to kister fulle av sølv i bot for broren, heilt utan slike vilkår som Harald stilte. Tvert imot kan Egil fritt forlata kongen kort tid etter dette. I scenen ved langelden skaper kongen ei symbolsk jambyrdigheit, peikar Meulengracht Sørensen på.⁵⁷ Dette tilhøvet mellom konge og kongsmann ser vi òg i idealtilstanden før Harald Hårfagre: Når kong Audbjørn i Fjordane samlar folk for å hjelpe

51 *Egils saga*, kap. 79, s. 274; kap. 84, s. 293. Jamfør Meulengracht Sørensen, *Fortelling og ære*, 145.

52 *Egils saga*, kap. 5, s. 15.

53 *Egils saga*, kap. 4, 5, 6, 22, 16.

54 Dette har Vesteinn Ólason peika på, *Dialogues*, 194.

55 *Egils saga*, kap. 55, 62.

56 Scenen er skildra på ein interessant måte drøfta i Eldar Heide, “Auga til Egil. Ei nytolking av ein tekststad i Egilssoga,” *Arkiv för nordisk filologi* 115 (2000): 119–24.

57 *Egils saga*, kap. 55; Meulengracht Sørensen, *Fortelling og ære*, 128.

sunnmøringane mot kong Harald, kan Kveldulv og andre fritt velja om dei vil følgje han (ut frå eigne vurderingar av om det kan nytte).⁵⁸

Det kan knapt vera tvil om at saga stiller dette opp som allmenne ideal og som Kveldulv-ætta sine ideal. Likevel blir Kveldulv-ætta sin omgang med desse ideala problematiserte gjennom heile saga. Det skal vi no sjå ein del døme på.

6. Fleire døme

Ser vi nærare etter, så er Egil sin arverettsargumentasjon på heradstinget innhol. I og for seg har han full dekning for sitt poeng, det *er* uakseptabelt å prøve å ta jord frå arvingen til den som har *gjeve* ætta di garden sin. Som vi har sett, har Egil respektert andres eigedom på Island, jamvel om han tydelegvis har hatt makt til å ekspandere, om han ville. Likevel meiner Ánund, som prøvde å få til forlik, at domen er fullstendig partisk og seier han etter dette kjem til å gjera alt han kan for å skade Torstein.⁵⁹ Domen *er* nok partisk (jf. Andersson og Vésteinn Ólason i pkt. 2.). Når den som har gjort noko gale legg saka i den fornærma sine hender til avgjerd, frivillig og tillitsfullt, så blir det venta storsinn, då skal ein døme slik at begge paratar kan leva med domen. Denne tankegangen er det tallause døme på i rettsaker i islendingsogene, og det er to døme i *Egils saga*: Det ville vera *níðingsverk* av kong Eirik å drepa Egil i England, fordi han frivillig og tillitsfullt hadde gjeve seg i hans vald, og tilsvarende skammeleg av Skallagrim å leggja hand på Bjørn, av same grunn. Men Egil nøler ikkje med å knuse motparten som har gjeve seg i *hans* vald. Dette er altså endå ein tvitydig situasjon: Egil misbrukar makt og tillit stygt, men ut frå eit resonnement som er uangripeleg.

Problematiseringa av Egil si framferd blir endå tydelegare om vi ser konflikten mellom Steinar og Ánund på bakgrunn av andre konfliktar i saga. Egil avbryt rettsprosessen på tinget i Borgarfjörður med overmakt på same punkt som kong Eirik og Gunnhild gjer det på Gulatinget (pkt. 4), nemleg når det ser ut til å gå mot nederlag i den lovlege prosessen. Som Torfi Tulinius har peika på,⁶⁰ er Steinar si utfordring av Torstein parallell

58 *Egils saga*, kap. 3–4.

59 *Egils saga*, kap. 79–82.

60 Torfi Tulinius, *Skáldið*, 39–40.

til oppreisten mot kong Adalstein i England i midten av saga: Alfred den store samla England, og så har sonen Edvard styrt riket i mange år, men når den unge og urøynde sonesonen Adalstein tek over, ser stormennene i utkantane av riket sjansen til å prøve å rive seg lause, seier saga.⁶¹ Tilsvarande etablerte Skallagrim eit hovdingdøme, det har sonen Egil styrt i mange år, og når sonesonen Torstein skal ta over, då blir han utfordra av ein som ikkje trur han er røynd og sterk nok til å halde på makta. I begge tilfella er det utkantområde i riket / eigedomen det står om, og i begge tilfella viser det seg at utfordrarane forreknar seg.

Samtidig er seriane Skallagrim – Egil – Torstein og Alfred – Edvard – Adalstein langt på veg parallelle til kongeserien Harald Hårfagre – Eirik Blodøks – Håkon den gode. Saga set kong Alfred tydeleg på linje med Harald: Det står at det var han som samla England og at det var på Harald Hårfagre si tid.⁶² Rett nok er Håkon son til Harald, ikkje Eirik, men han er likevel den andre arvtakaren til riksgrunnleggjaren, slik som Torstein og Adalstein.

Desse parallellane styrker inntrykket av at forfattaren vil ha oss til å sjå Skallagrim, Egil og Torstein som funksjonelle kongar i Borgarfjörður (jf. pkt. 4 og 5). Men meir interessante er problemstillingane som følgjer av desse parallellane. Dersom Steinar og Ánund svarar til opprørarane mot Adalstein i England, så svarar dei òg til opprørarar mot kongen i Noreg. Då burde ikkje Egil ha så lite forståing for dei, forsiktig sagt. Ein viktig skilnad er sjølvsagt at Skallagrim ikkje tok sitt hovdingdøme frå nokon med vald. Det kjem eg att til. Likevel møter Kveldulv-ætta seg sjølv i døra på fleire måtar når det gjeld denne problemstillinga. Det Egil hjelper Adalstein med i England er nettopp å slå ned slike lokale stormenn som Kveldulv var i Noreg og som sønene og sonesonene til Kveldulv ville ha vore, dersom ikkje ætta hadde emigrert. Dette vil visst forfattaren ha oss til å tenkje, for det står at opprørarane mot Adalstein var dei som hadde tapt riket sitt til “forfedrane” hans Adalstein (*langfedgum*),⁶³ altså kong Alfred, som svarar til rikssamlaren og tyrannen Harald i Noreg. Egil hjelper også tilsvarande Noregs-konge med dette: Kong Harald hadde lagt under seg Värmland, men på Håkon si tid er jarlen der lite tru mot kongen, og skat-

61 *Egils saga*, kap. 50, s. 128.

62 *Egils saga*, kap. 50, s. 127.

63 *Egils saga*, kap. 50, s. 127.

tekvjarane han sender forsvinn. For å skjerme ein slektning som er i unåde hos kongen, tek Egil på seg å hente skatten frå Värmland, og klarer det, etter store strabasar. Opplysningane han kjem att med gjer at kongen neste sommar fer og herjar og brenner Värmland og legg det under seg på nytt. Ei liknande rolle tek Torolv Kveldulvsson i nordaustenden av riket til kong Harald sjølv: Når han skal samle sameskatten i *Finnmørk*, fer han med mykje større krigarfølgje og mykje lenger nordover og austover enn det som har vore vanleg.⁶⁴ Både Torolv og Egil hjelper altså sentralkongane, både i Noreg og i England, med å sikre eller utbreie makta si i utkantområde, altså over stormennene i dei områda der dei ville hatt størst sjansje til å klare seg mot sentralkongen, parallelt til at Torstein med hjelp av Egil sikrar makta i *sitt* utkantområde. Torolv Kveldulvsson hjelper òg kong Harald med å slå alliansen av slike som Kveldulv, i Hafrsfjordslaget, i tillegg til at Kveldulv ikkje bryr seg om å støtte sin eigen småkonge mot Harald før Harald blir altfor mektig.⁶⁵ Hadde kveldulvingane vore trugne mot sjølvforståinga si, skulle dei gjort det motsette i desse sakene, eller i alle fall hatt større forståing for Steinar. Det kunne dei ikkje, men spørsmålet blir likevel problematisert.

Fordøminga av Steinar, Ljot den bleike og Harald Hårfagre er òg problematisk på bakgrunn av den herjinga som alle mennene i Kveldulv-ætta driv med. Er det verre av Steinar å prøve å ta myrenga frå Torstein, eller av Ljot å ta gardar frå folk med holmgang, eller av kong Harald å gjera det med store hærar, enn av kveldulvingane å ta gods frå folk i andre land på same måten i viking? – det er særleg på den tida Harald tvingar Noreg under seg at kveldulvingane og venene deira er i viking – eller av Torolv å gjera det på Finnmarkene? (Han får samla mykje meir skatt enn forgjengarane fordi han fer med mange fleire krigarar,⁶⁶ altså er det snakk om å truge til seg gods.) Som vi har sett (punkt 4), problematiserer soga òg at Egil tek gardar frå folk på same måte som Ljot.

Som nemnt, tok ikkje Skallagrim “riket” sitt frå nokon med makt, ulikt Harald og Alfred. Men på Torstein si tid har det mindre å seia, på grunn av tida som har gått. Den som arvar noko som har gått i arv i fleire generasjonar har arverett til det, uavhengig av korleis ætta fekk det i utgangs-

64 *Egils saga*, kap. 70–76, 10–14.

65 *Egils saga*, kap. 9, 3.

66 *Egils saga*, kap. 10 og 14.

punktet. Det kan vera grunnen til at norskekongane blir gradvis mindre negativt framstilte utigjennom saga.⁶⁷ Same korleis Harald tok landet, så opparbeider ætta hans seg hevd på riket, og dét blir etter kvart den viktigaste faktoren som gjev dei rett til det. Dette prinsippet minskar skilnaden mellom dei tre rika (“rika”, altså Noreg, England og Borgarfjörður) og dei som styrer dei. Ein kan òg spørja kva rett Skallagrim hadde då han kom til Island og Borgarfjörður. Arverett hadde ikkje han heller, der, han var berre hovding over den flokken som tilfeldigvis kom fyrst til distriktet. Kvifor skulle ikkje dei som kom litt seinare ha nokon rett i det heile?

Ein annan måte saga problematiserer arveretten på er å vise, gong etter gong, at han er ein illusjon: Ein kan seia og kanskje tru at det er arverett som gjev ein eigedom / rike og makt, men arveretten er mesta verdiløus om ein ikkje kan stø han med vald eller trugsmål om det. Det opplever ikkje berre Hilderid-sønene i møte med Brynjolv / Torolv, og Egil / Asgjerd i møte med Berg-Ånund / Eirik / Gunnhild (pkt. 4). Torstein Egilsson på Island og kongane Adalstein og Håkon opplever det òg. Ingen tviler på at dei er rettmessige arvingar, men likevel blir dei utfordra når dei tek over arven sin, og må vinne (delar av) han med vald. Når Egil dukkar opp på heradstinget og hevdar arverett til å diktere, er det dei 80 stridsbudde krigarane han har i ryggen som set han i stand til det. Og utpressing av samar og plyndring av folk i andre land (i viking) er legitimt, dersom ein er sterk nok til å ta det ein vil ha. Soga viser dermed, trass i det “offisielle” arveidealet ho presenterer, at den einaste retten som finst er vald. Den retten hadde Harald Hårfagre, og kan såleis ikkje fordømast.

Truleg er det innsikta i denne eine retten som ligg bakom Egils plan for sølvskatten sin like før han dør: Egil vil “så” sølvet frå Lovberget på Alltinget når folk er samla, “og då ville det vera underleg om alle delte rettferdig”, seier Egil (*bykki mér undarligt, ef allir skipti vel sín í milli*).⁶⁸ Underforstått: Det kjem til å gå slik at dei sterkaste og mest snarrådige får mest, og det tykkjer Egil tydelegvis er greitt.

At fordøminga av norskekongen blir problematisert, ser vi òg i framstillinga av far : son-tilhøve, som i saga i fleire tilfelle fungerer som me-

67 Anderson og Hines peikar på dette, Andersson, *The Growth*, 110; Hines, “Kingship,” 31–32.

68 *Egils saga*, kap. 85, s. 297.

tafor for tilhøvet konge : kongsmann / folk.⁶⁹ Klårast ser vi dette i den grunnen Skallagrim gjev til å ikkje tene Harald Hårfagre: “Eg vil ikkje bli lendmann [under kong Harald] så lenge far min lever, for han skal vera overmannen min så lenge han lever”, seier Skallagrim til utsendingen frå kongen.⁷⁰ I dette ligg (i kode på grunn av terrorregimet Harald har etablert) den same favoriseringa av arverett som vi såg i Egil sin tale på heradstinget: Den maktrelasjonen som bør føretrekkast – i dette tilfellet sonen si underordning under faren – er naturgjeven, oppstådd gjennom fødsel, ikkje med vald. Men heller ikkje i dette stykket er kveldulvingane trugne mot sine eigne ideal, særleg ikkje Egil, som trassar faren heilt frå barndomen. Torstein lån-tek ein silkekjortel Egil har fått av Arinbjørn, og kjem i skade for å møte han til. Torolv bøyer seg ikkje for Kveldulv sitt råd om å halde seg unna kongen (men det er heller ikkje formulert som påbod).⁷¹

Også i samband med farsvelde blir medfødd rett problematisert som ein illusjon: I røynda rår ikkje faren fordi han er far, men fordi han er sterkest – så lenge han er det. Når Egil som barn er tøff nok til å trasse faren, så er han det, og som skrøpeleg gamling kan ikkje eingong han diktere. Når Egil vil “så” det engelske sølvet frå Lovberget, må han bøye av.

Gunnhild, dronninga til Eirik Blodøks, er blant dei som blir klårast negativt framstilt i *Egils saga*. Ho fer med alle slag snikråder, sender ut snikmordarar, og når Egil hamnar hos Eirik i England, har ho seida at han ikkje skal få ro på Island før han har vore hos henne (*skyldi aldri ró biða á Íslandi, fyrr en hón sæi hann*).⁷² Seid vart rekna som forakteleg (truleg fordi det var noko perverst med det),⁷³ og at ho dreiv med slikt bør sjåast på bakgrunn av at ho truleg var same,⁷⁴ det var helst folk frå avsides strok ein

69 Torfi H. Tulinius peikar på denne metaforen, *Skáldið*, 224–225.

70 *Egils saga*, kap. 5, s. 13.

71 *Egils saga*, kap. 40, 79, 6.

72 *Egils saga*, kap. 59, s. 176.

73 Sjå Dag Strömbäck, *Sejd. Textstudier i nordisk religionshistoria* (Stockholm: Geber, 1935); Preben Meulengracht Sørensen, *The Unmanly Man. Concepts of Sexual Defamation in Early Northern Society*, The Viking Collection, Studies in Northern Civilization, bd. 1, oms. Joan Turville-Petre (Odense: Odense Universitetsforlag, 1983); og Eldar Heide, *Gand, seid og ándevind* (Dr. art.-avhandling, Universitetet i Bergen, 2006), <http://eldar-heide.net/Publikasjonar%20til%20heimesida/Heide-Gand-seid-andevind.pdf>; Eldar Heide, “Spinning seiðr,” i *Old Norse Religion in Long-Term Perspectives. Origins, Changes, and Interactions*, red. Anders Andrén m.fl. (Lund: Nordic Academic Press, 2006), 235 ff.

74 *Egils saga* seier Eirik fekk henne på ei ferd til Bjarmeland, kap. 36; *Heimskringla* seier ho var frå *Finnmörk*; *Heimskringla*, kap. 32, 1:134–136.

meinte dreiv med slikt. Med all denne trolldomen kan ein seia at Gunnhild representerer eit nær sagt grotesk norsk kongedøme, og då er Egil sin opposisjon til det svært legitim. Men dette blir òg problematisert, med at Egil blir plassert i eit spegelbilete av denne rolla. Som vi har sett (punkt 2), har Kveldulv-ætta ein liknande bakgrunn utanfor sivilisasjonen i nord som Gunnhild har, og nidstongreisinga til Egil er eit spegelbilete av seiden til Gunnhild – altså både lik og motsett (slik som dei nemnde konfliktane som “rammar inn” saga, pkt. 5). I begge tilfella blir trolldom som gjer at offeret ikkje får ro brukt til å flytta menneske over landegrensar. (Dette er nidet sin effekt på landvetta: *allar fari þær villar vega, engi hendi né hitti sitt inni, fyrr en þær reka Eirík konung og Gunnhildi ór landi*,⁷⁵ ‘måtte dei alle rote seg bort og ikkje finne heim før dei jagar kong Eirik og dronning Gunnhild frå landet’.) Likt er det truleg òg at trolldomen verkar på landvette. Nidet gjer dét (slik at landvetta blir plaga til å jaga kongeparet or landet), og som vi såg i punkt 4, ser det ut til at forfattaren vil ha oss til å assosiere Kveldulv-ætta og særleg Skallagrim med landvette, altså Egil òg. Motsett er det at seiden dreg til seg (seid gjer oftast det),⁷⁶ til eit anna land, medan nidet jagar, ut or landet. Både parallellen og motstillinga er tydeleg, og er med på å problematisere Egil si framferd.

Det same er resultatet: Egil oppnår å få jaga kongen or Noreg, men det fører til at kongen kjem i same situasjon som kveldulvingane var i då *dei* vart jaga: Han må fly frå den nye kongen og søke tilflukt der det er å få, i eit anna land, i Eiriks tilfelle England. Der sperrar han det som før har vore ein fristad for Egil. Altså: Egil sin motstand mot norskekongens tyranni er nære på å ta frå han det alternative, gode kongedømet (jf. pkt. 5.) som har gjeve han tilflukt frå tyranniet. Ironien er kosteleg – slik som når Skallagrim, av alle på Island, er den som vil hindre flyktningar frå kongen i å søke tilflukt der (pkt. 4). Ekstra ironisk er det at Egil møter Eirik i den rolla når han er på veg til England for å få ei slik rolle sjølv – han er på veg for å bli *landvarnarmaðr* ‘landsforsvarar’ for kong Adalstein,⁷⁷ altså ein som m.a. har til oppgåve å halde vikingar ute, t.d. slike som har måtta fly frå Noreg på grunn av rikssamlinga der. Soga seier ikkje med dette at Egil og ætta hans ikkje burde gjort motstand mot norskekongen, men ho problematiserer motstanden og ideane bak han.

⁷⁵ *Egils saga*, kap. 57, s. 171.

⁷⁶ Heide, “Spinning” og *Gand, seid*, 235 ff.

⁷⁷ *Egils saga*, kap. 59, 55, 50, s. 177 jf. 145 og 128.

Mykje anna i saga, stort og smått, er òg med på å problematisere kveldulvingane si framferd. Torolv Kveldulvsson er, sant nok, offer for baksnakking, men sanneleg gjorde han det lett for Hilderid-sønene.⁷⁸ Han *har* mykje større væpna følgje enn kongen når kongen kjem i veitsle,⁷⁹ og han bygger seg opp slik makt og rikdom på Hålogaland at det ikkje er underleg om kongen blir mistenksam. At kongen har grunn til å oppfatte Torolv som utfordrar, ser vi òg av Kveldulv sitt råd når Torolv fer til kongen fyrste gongen: “Pass på at du viser måte og ikkje kappast med overmennene dine” (*varask þú þat, at eigi ætlir þú hóf fyrir þér eða keppisk við þér meiri menn*).⁸⁰ Kveldulv skjönar at det kjem til å gå gale med Torolv i kongsteneste, og átvaringa hans fortel kva hovudproblemet kjem til å bli: Ikkje baksnakking, men at Torolv siktar for høgt. – Visst er det gale av Gunnhild / Eirik å nekte vitna på Gulatinget å sverja på at Asgjerd er arveboren, men ikkje berre Egil gjer det same ved eit anna høve; Torolv Kveldulvsson nektar òg å høyre Hilderid-sønene sine vitne på at Hilderid var fullgodt gift. Egil har grunn til å vera sint på kong Adalstein for at broren Torolv blir drepen, det ville neppe skjedd om brørne hadde slåst saman i slaget, slik Egil ville. Men på vikingtokt i Kurland sommaren før skildest Egil frå broren i striden utan å blunke, og på Island nokre år før var Egil nær på å ta livet av broren, berre for å trasse seg til å få bli med til Noreg. Han hogg landfestet til skipet som Torolv sov på, slik at det rak ut på fjorden i uvêr. At Egil godt kunne drukna Torolv den gongen, blir understreka av at det er på same fjorden i same slag vêr Egil-sonen Bòdvar druknar mange år seinare, til uendeleg sorg for Egil.⁸¹

Ei grunnleggjande tvitydigheit i framstillinga av Egil si framferd ser vi òg i at han vaklar mellom livsalternativa saga skisserer. Når Harald har lagt Noreg under seg, har ein i saga tre alternativ: Ein kan gje opp fridomen og bu i Noreg under tyrannen. Ein kan fara til det alternative kongeriket England, der kongen (ifølgje saga) respekterer uavhengigheita til frie menn (pkt. 5). Eller ein kan fara til Island, som fører vidare det norske samfunnet frå før tyrannen, der dei uavhengige, frie mennene styrer i lag i gjensidig respekt (det seier i alle fall opphavsmysten, i *Egils saga* og elles), utan konge

78 Det peikar Torfi Tulinius på, *Skáldið*, 36–37.

79 *Egils saga*, kap. 11.

80 *Egils saga*, kap. 6, s. 15.

81 *Egils saga*, kap. 9, 46, 40, 78.

over seg. Egil vel ikkje det siste alternativet fullt ut, slik normalen er i islendingsogene. Men han vel heller ingen av dei andre fullt ut, og vrakar ingen av dei fullt ut. Han held seg svært mykje i Noreg, og når Håkon tek over som konge der, bed han om å få gå i hans teneste der. Når Egil hamnar hos kong Eirik i England, er han på veg til Adalstein for å ta imot tilbodet frå sist om varig kongsteneste og bustad i England.⁸²

7. Oppsummering av tolkinga

Som vi ser, er det ei grunnleggjande og gjennomgåande tvitydigheit i framstillinga av kveldulvingane og ideala deira, ei problematisering av fordøminga av norskekongen som tvinga dei til å forlata forfedrane sitt land. På overflata står saga Kveldulv-ætta og det islandske aristokratiet sin “of-fisielle” idé om at det islandske samfunnet er bygd av frie menn i gjensidig respekt, som ei ideell motvekt mot norskekongens tyranni. Men på eit djupare plan problematiserer saga denne ideen. Det skjer særleg gjennom tvitydige situasjonar der det ikkje er så opplagt kven som har rett, når ein ser nærare etter, og gjennom motstillingar og parsituasjonar der Kveldulv-ætta møter seg sjølv i døra med ideala sine. Verdiane Kveldulv-ætta står for blir avslørde som sjølvbedrag. Dei islandske stormennene – både i landnåmstida og då saga vart skriven på 1200-talet – lever på ein illusjon, ei livsløgn, så å seia. Dei *innbiller* seg at idealet deira er eit kollektiv av frie og uavhengige storbønder og hovdingar, som vil vera jamlikar utan konge over seg, og som respekterer dei andres rett. Men i røynda er verdigrunnlaget opportunisme og ikkje prinsipielle standpunkt. Ein er imot valdsbruk frå kongar og andre så lenge det går ut over ein sjølv, men tek gjerne ei tilsvarande rolle som kongen når ein kan, eller hjelper kongen med det prosjektet ein fordømer, når ein tener på det.

Resultatet av problematiseringa er likevel ikkje noko anna svar på kva som er rett eller gale, berre problematisering – kanskje for å gje større sjølvinnsikt. Spørsmål som “Kven har rett til makt – over jord, folk og ressursar? Kvifor det? Kven skal lyde kven, og kvifor? Kor går grensa mellom arverett og valdsrett? Kva rett er det i røynda ein har og brukar? Arveretten? Valdsretten? Bør ikkje vald gje nokon rett i det heile?” har ikkje

82 *Egils saga*, kap. 63; s. 177 jf. 145; kap. 59, jf. 55.

endelege svar; alt som finst er gode argument – for gjensidig utelukkande standpunkt. På denne måten kan ein sjå saga som ein kjempestor variant av dei tvitydige situasjonane som særmerker islendingsogene (pkt. 3).

Det er ein del bolkar og episodar i *Egils saga* mange forskarar ikkje riktig har fått til å passe eller til å ha funksjon i ein overordna tematikk eller handlingskjede. Det gjeld m.a. Värmlands-ferda⁸³ og konflikten mellom Torstein og Steinar på slutten, som har vore rekna som mogelege tillegg til saga.⁸⁴ Skrøpelegheita til Egil på slutten har ein òg tykt er merkeleg fyldig framstilt. Den siste Englands-ferda blir av ein del oppfatta som umotivert,⁸⁵ og Vésteinn Ólason meiner plottet etter den ferda er tynt. Andersson meiner konflikten i saga heilt frå Torolv Kveldulvsson døyir er anstrengd og tynn og føreslår at forfattaren måtte finne opp arvekonfliktane til Egil for å få til framdrift i saga.⁸⁶ Etter mitt skjønn fell grunnlaget for desse synspunkta bort dersom tematikken i saga er problematisering av rett til makt, jord og ressursar. Värmlands-ferda (og tenesta hos kong Adalstein) er då med på å vise korleis Egil, sjølvmotseiande, hjelper kongen mot slike som kveldulvingane. Noko av det same viser konflikten med Torstein, nemleg at rollene er omsnudde mot slutten av saga; kveldulvingane har enda opp med den rolla kongen hadde mot dei i fyrstninga (pkt. 6). Avmakta til Egil når han er skrøpeleg på slutten understrekar at heller ikkje han, som preikar arverett framføre valdsrett, men tvingar ei pervertert forståing av arveretten gjennom med valdsmakt (pkt. 5. og 6.), får viljen sin utan fysisk makt. York-ferda viser at Egil ikkje har klart å velja land / livsalternativ og får fram den ironiske konsekvensen av at Egil klarte å vende rollene, så norskekongen sjølv (Eirik) vart landflyktig frå Noreg (sjå pkt. 6). Arvekonfliktane, som driv mykje av handlinga etter at Torolv Kveldulvsson er død, problematiserer avvisinga av valdsretten til Harald Hårfagre; gjennom heile saga blir samhøvet mellom arverett og valdsrett drøfta.

Tematikken eg skisserer er ikkje den einaste i saga, men han høver godt med det som Andersson, Meulengracht Sørensen, Harris og fleire har føreslått, på grunnlag av tvitydigheita i Egil-bolken, nemleg at *Egils saga* er ein kommentar til utviklinga på Island på 1200-talet, då samfunnsforma

83 T.d. hos Andersson, *Icelandic Family Saga*, 108.

84 Sjå Torfi Tulinius, som ikkje sluttar seg til dette, *Skáldið*, 28–29, 238–239.

85 T.d. Bjarni Einarsson, *Litterære forudsætninger*, 205.

86 Vésteinn Ólason, "Inngangur," 90; Andersson, *Icelandic Family Saga*, 108–109.

med jamvekt mellom mange stormenn over heile landet gjekk i oppløysing og nokre få ætter rana til seg makta.⁸⁷

Det eg peikar på er berre delvis spesielt for *Egilssoga*; i andre soger òg er kjernesporsmål problematiserte og tvitydig framstilte. Til dømes er det vanskeleg å avgjera om den eine eller andre i trekantdramaet om kjærleik og venskap mellom Kjartan, Bolle og Gudrun i *Soga om laksdølane* har meir skuld enn dei andre for at Kjartan blir drepen (jf. ovanfor, punkt 3) – eller om Ramnkjell har meir skuld enn Einar for at Einar blir drepen i *Ramnkjellsoga*,⁸⁸ eller kva ein skal meine om makt og maktbruk i den saga. I *Gislesoga* blir blodhemnen og æreskrava problematiserte, like tvisynt,⁸⁹ og i *Njálsoga*⁹⁰ rettssystemet, “in theory a force for order but in practice often a force working towards disorder”.⁹¹ Det spesielle i *Egilssoga* er fyrst og fremst at rett til makt og ressursar er tema, slik at det er dét som blir problematisert og framstilt på tvitydig vis.

Det er stor skilnad mellom islendingogene når det gjeld kor gjennomarbeidde dei er. Men at *Egilssoga* er skriven av ein sterkt medveten forfattar som har forma stoffet på utstudert vis, har det lenge vore semje om. Dersom tolkinga eg set fram her har noko føre seg, så gjeld det i endå sterkare grad, sidan ho inneber at mange detaljar gjennom heile verket bygger opp under eit overordna bilete. Dette er til dels eit argument for den såkalla bokprosateorien om opphavet til islendingogene, som seier at dei i hovudsak ikkje er folketradisjon, men fiksjon bygd på lause munnlege overleveringar.⁹² Likevel treng ikkje grunnleggjande tvitydigheit i framstill-

87 Andersson, *The Growth*, 116–117; Meulengracht Sørensen, *Fortelling og ære*, 146–147; Harris, “Saga as,” 214 ff.

88 *Hrafnkels saga Freysgoða*, i *Austfirðinga sögur*, utg. Jón Jóhannesson, Íslenzk fornrit, bd. 11 (Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag, 1950).

89 Jamfór Andersson, *Icelandic Family Saga*.

90 *Brennu-Njáls saga*, utg. Einar Ól. Sveinsson, Íslenzk fornrit, bd. 12 (Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag, 1954).

91 Denton Fox, “*Njáls saga* and the Western Literary Tradition,” *Comparative Literature* 15 (1963): 301.

92 Om dette, sjå Else Mundal, red. *Sagadebatt* (Oslo / Bergen / Tromsø: Universitetsforlaget, 1977); Andreas Heusler, *Die Anfänge der isländischen Saga*, Abhandlungen der Königl. preuss. Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. Classe, 1913.9 (Berlin: Königliche Akademie der Wissenschaften, 1914); Sigurður Nordal, *Hrafnkatla*, *Studia Islandica*, bd. 7 (Reykjavík, 1940); Lars Lönnroth, *Njáls saga. A Critical Introduction* (Berkeley: University of California Press, 1976); Theodore Andersson, *The Problem of Icelandic Saga Origins. A Historical Survey*, *Yale Germanic Studies*, bd. 1 (New Haven / London: Yale

inga vera forfattarfiksjon. Tvtvitydige situasjonar, der det ikkje er slik at éin part klårt har rett og motparten klårt har urett, særmerker islendingssogene generelt, og tvtvitydigheit ser ut til å vera viktig i den førkristne religionen og dermed ideologien. Ein kjerneidé der er motsetnaden mellom gudane og jotnane, som til slutt slår gudane i Ragnarok. Men det utfallet har gudane sjølve stor skuld for, med di dei kynisk har utnytta jotnane og ressursane deira.⁹³ Andre døme på tvtvitydigheit i mytologien er at Loke både er den mest skadelege og den nyttigaste av gudane,⁹⁴ at Tor prøver å slå i hel det som held verda saman, nemleg Midgardsormen⁹⁵ og at gudane svik Fenrisulven og risen som bygger mur rundt Åsgard.⁹⁶ Det ser ut til at norrøn ideologi heilt frå førkristen tid har hatt eit sterkt tvisyn, ein vilje til å problematisere og sjå begge sider i viktige spørsmål. Det eg føreslår i *Egilssoge*-tolkinga – altså skulddeling og problematisering av ideen om tyrannen og dei frie bøndene som respekterte kvarandre – kan godt vera

University Press, 1964); Andersson, *The Growth*; Gísli Sigurðsson, *The Medieval Icelandic Saga and Oral Tradition. A Discourse on Method* (Cambridge, Massachusetts: Milman Parry Collection, 2004), m.fl.

- 93 Jamfør m.a. Meulengracht Sørensen, “Starkaðr” og *The Unmanly Man*; Margaret Clunies Ross, *Prolonged Echoes. Old Norse Myths in Medieval Northern Society*, bd. 1: *The Myths*, The Viking Collection, bd. 7, Studies in Northern Civilisation, bd. 10 ([Odense]: Odense University Press, 1994); Eldar Heide, “Loki, the Vätte and the Ash Lad. A Study Combining Old Scandinavian and Late Material,” *Viking and Medieval Scandinavia* 7 (2011): 95–99; Else Mundal, “Heiðrún: Den mjødmjølkkande geita på Valhalls tak,” i *Eyvindarbók. Festskrift til Eyvind Fjeld Halvorsen 4. mai 1992*, red. Finn Hødnebo m.fl. (Oslo: Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo, 1992); Else Mundal, “Skaping og undergang i *Völuspá*,” i *Sagnheimur. Studies in Honour of Hermann Pálsson on his 80th birthday, 26th May 2001*, red. Rudolf Simek og Ásdís Egilsdóttir (Wien: Fassbaender, 2001), 195–207; og Eirik Storesund, *Þrúgninn móði. Studier i den norrøne tordengudens ambivalens* (masteravhandling, LLE, Universitetet i Bergen, 2013).
- 94 Sjå Jens Peter Schjødt, “Om Loke endnu en gang,” *Arkiv för nordisk filologi* 96 (1981): 49–86; Heide, “Loki, the Vätte.”
- 95 Jamfør skaldekjenningar som *jarðar lindi*, sjå Preben Meulengracht Sørensen, “Thor’s Fishing Expedition,” i *Words and Objects. Towards a Dialogue between Archaeology and History of Religion*, red. Gro Steinsland, Instituttet for sammenlignende kulturforskning B.71 (Oslo: Norwegian University Press: Institute for Comparative Research in Human Culture, 1986), 257–278; Bergsveinn Birgisson, *Miðgardsormur* (B.A.-avhandling, Háskóli Íslands, 1997); og Storesund, *Þrúgninn*, 33–41.
- 96 *Edda Snorra Sturlusonar. Udgivet efter håndskrifterne af Kommissionen for Det Arnamagnæanske Legat*, utg. Finnur Jónsson (København: Gyldendal, 1931), 36–37 og 45–47; *Völuspá* 24–26, i *Norræn fornkvæði. Islandsk samling af folkelige oldtidsdigte om Nordens guder og heroer, almindelig kaldet Sæmundar Edda hins fróða*, utg. Sophus Bugge (Oslo: Mallings, 1867), 14–15.

utvikla i tradisjonen, jamvel om historia er førd fram til kunstnarleg meisterskap av ein forfattar med penn, pergament og skrivepult. Det kan i alle fall ikkje ha vore slik at det var svart / kvitt i tradisjonen, og så forma forfattaren (av *Egilssoga* og andre soger) historiene om til rader av tvitydige situasjonar. Det at fleire røyster slepp til i framstillinga ser nettopp ut til å vera typisk for munnleg tradéring.⁹⁷

BIBLIOGRAFI

PRIMÆRLITTERATUR

- Brennu-Njáls saga*. Utgåve Einar Ól. Sveinsson. Íslenzk fornrit. Bd. 12. Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag, 1954.
- Edda Snorra Sturlusonar. Udgivet efter håndskrifterne af Kommissionen for Det Arnemagnæanske Legat*. Utgåve Finnur Jónsson. København: Gyldendal, 1931.
- Egils saga Skalla-Grímssonar*. Utgåve Sigurður Nordal. Íslenzk fornrit. Bd. 2. Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag, 1933.
- Den eldre Gulatingslova*. Utgåve Bjørn Eithun, Magnus Rindal og Tor Ulset. Nornrøne tekster. Bd. 6. Oslo: Riksarkivet, 1994.
- Gautreks saga*. I *Fornaldar sögur Norðurlanda*. Bd. 4. Utgåve Guðni Jónsson. Reykjavík: Íslendingasagnaútgáfan, 1954.
- Gísla saga Súrssonar*. I *Vestfirðinga sögur*. Utgåve Björn K. Þórolfsson. Íslenzk fornrit. Bd. 6. Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag, 1943.
- Grágás. Konungsbók*. Utgåve Vilhjálmur Finsen. 1852. Genoptrykt efter første udgave. Odense: Odense universitetsforlag, 1974.
- Grágás. Staðarhólsbók*. Utgåve Vilhjálmur Finsen. 1879. Genoptrykt efter første udgave. Odense: Odense universitetsforlag, 1974.
- Hauksbók*. Udgiven efter de Arnemagnæanske Håndskrifter No. 371, 544 og 675, 4to samt forskellige papirhåndskrifter. Utgåve Eiríkur Jónsson og Finnur Jónsson. København: Det kongelige nordiske oldskrift-selskab, 1892–96.
- Hrafnkels saga Freysgoða*. I *Austfirðinga sögur*. Utgåve Jón Jóhannesson. Íslenzk fornrit. Bd. 11. Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag, 1950.
- Landnámabók*. I *Íslendingabók. Landnámabók*. Utgåve Jakob Benediktsson. Íslenzk fornrit. Bd. 1. Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag, 1968.
- Laxdæla saga*. Utgåve Einar Ól. Sveinsson. Íslenzk fornrit. Bd. 5. Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag, 1934.

97 Sjå t.d. Carolyn Hamilton, *Ideology, Oral Traditions and the Struggle for Power in the Early Zulu Kingdom* (M.A. avhandling, University of the Witwatersrand, 1985) – om zulutradsisjon.

- Norges gamle Love indtil 1387, bd. 2, Lovgivningen under Kong Magnus Haakonssøns Regjerings-tid fra 1263 til 1280, tilligemed et Supplement til første Bind. Utgåve R. Keyser og P. A. Munch. Oslo: Chr. Grøndahl, 1848.
- Norræn fornkvæði. *Islandsk samling af folkelige oldtidsdigte om Nordens guder og he-roer, almindelig kaldet Sæmundar Edda hins fróða*. Utgåve Sophus Bugge. Oslo: Malling, 1867.
- Snorri Sturluson. *Heimskringla*. Utgåve Bjarni Aðalbjarnarson. Íslenzk fornrit. Bd. 26–28. Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag, 1941–51.

SEKUNDÆRLITTERATUR

- Andersson, Theodore M. *The Problem of Icelandic Saga Origins. A Historical Survey*. Yale Germanic Studies. Bd. 1. New Haven / London: Yale University Press, 1964.
- . *The Icelandic Family Saga. An Analytic Reading*. Harvard Studies in Comparative Literature. Bd. 28. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1967.
- . "Some Ambiguities in *Gísla saga*. A Balance Sheet." *Bibliography of Old Norse-Icelandic Studies* 1968 (1969): 7–42.
- . "The King of Iceland." *Speculum: A Journal of Medieval Studies* 74 (1998): 923–934.
- . *The Growth of the Medieval Icelandic Sagas (1180–1280)*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2006.
- Ármann Jakobsson. "Egils saga and Empathy. Emotions and Moral Issues in a Dysfunctional Saga Family." *Scandinavian Studies* 80 (2008): 1–18.
- . "Beast and Man: Realism and the Occult in Egils saga." *Scandinavian Studies* 83 (2011): 29–44.
- Benedikt Gíslason. *Íslanda. Bók um forníslensk fræði*. Reykjavík: Benedikt Gíslason, 1974.
- Bergsveinn Birgisson. *Miðgarðsormur*. B.A.-avhandling, Háskóli Íslands, 1997.
- . *Den svarte vikingen*. Oslo: Spartacus, 2013.
- Bjarni Einarsson. *Litterære forudsætninger for Egilssaga*. Rit Stofnunar Árna Magnússonar á Íslandi. Bd. 8. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar, 1975.
- Clunies Ross, Margaret. *Prolonged Echoes. Old Norse Myths in Medieval Northern Society. Volume 1: The Myths*. The Viking Collection. Bd. 7. Studies in Northern Civilisation. Bd. 10. [Odense]: Odense University Press, 1994.
- Fidjestøl, Bjarne. "Norrøen felleslitteratur." I *Norsk litteratur i tusen år. Teksthistoriske linjer*, 32–129. Redigert av Bjarne Fidjestøl m.fl. Oslo: Landslaget for nor-skundervisning / Cappelen Akademisk Forlag, 1996.
- Finnur Jónsson. *Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie*. 2. utg. København: Gads forlag, 1920–24.

- Fox, Denton. "Njáls saga and the Western Literary Tradition." *Comparative Literature* 15 (1963): 289–310.
- Gísli Sigurðsson. *The Medieval Icelandic Saga and Oral Tradition. A Discourse on Method*. Publications of the Milman Parry Collection of Oral Literature. Bd. 2. Omsett av Nicholas Jones. Cambridge, Mass.: Milman Parry Collection. Distributed by Harvard University Press, 2004. Fyrst publisert som *Túlkun Íslendingasagna í ljósi mummlegrar hefðar*. Rit Stofnunar Árna Magnússonar á Íslandi. Bd. 56. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi, 2002.
- Hallberg, Peter. *Den isländska sagan*. 2. utg. Stockholm: Svenska Bokförlaget / Bonniers, 1964.
- Hamilton, Carolyn. *Ideology, Oral Traditions and the Struggle for Power in the Early Zulu Kingdom*. M.A.-avhandling, University of the Witwatersrand, 1985.
- Harris, Joseph. "Saga as Historical Novel." I *Structure and Meaning in Old Norse Literature. New Approaches to Textual Analysis and Literary Criticism*, 141–83. Redigert av John Lindow, Lars Lönnroth og Gerd Wolfgang Weber. The Viking Collection. Bd. 3. [Odense]: Odense University Press, 1986.
- Heide, Eldar. "Auga til Egil. Ei nytolking av ein tekststad i Egilssoga." *Arkiv för nordisk filologi* 115 (2000): 119–24.
- . *Gand, seid og ándevind*. Dr. art.-avhandling, Universitetet i Bergen, 2006. Pdf ligg på <http://eldar-heide.net/Publikasjonar%20til%20heimesida/Heide-Gand-seid-andevind.pdf>.
- . "Spinning seiðr." I *Old Norse Religion in Long-Term Perspectives. Origins, Changes, and Interactions. An International conference in Lund, Sweden, June 3–7, 2004*, 164–70. Redigert av Anders Andrén, Kristina Jennbert og Catharina Raudvere. *Vägar till Midgård*. Bd. 8. Lund: Nordic Academic Press, 2006.
- . "Loki, the Vätte and the Ash Lad. A Study Combining Old Scandinavian and Late Material." *Viking and Medieval Scandinavia* 7 (2011): 63–106.
- Heimir Pálsson. *Lykill að Íslendingasögum*. Reykjavík: Mál og menning, 1998.
- Hermann Pálsson og Paul Edwards, omsetjarar. *Egil's Saga*. Harmondsworth: Penguin Books, 1976.
- Heusler, Andreas. *Die Anfänge der isländischen Saga*. Abhandlungen der Königl. preuss. Akademie der Wissenschaften. Phil-hist. Classe, 1913. Bd. 9. Berlin: Königliche Akademie der Wissenschaften, 1914.
- Hines, John. "Kingship in Egils saga." I *Introductory Essays on Egils saga and Njáls saga*, 15–32. Red. av John Hines og Desmond Slay. London: Viking Society for Northern Research, 1992.
- Jónas Kristjánsson. *Eddas and Sagas. Iceland's Medieval Literature*. Omsett av Peter Foote. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag, 1992.
- Lie, Hallvard. "Jorvikferden. Et vendepunkt i Egil Skallagrímsons liv." *Edda* 46 (1947): 145–248.
- Liestøl, Knut. *Upphavet til den islandske ættesaga*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Bd. A.9a. Oslo: Aschehoug, 1929.

- Lönnroth, Lars. *Njáls saga. A Critical Introduction*. Berkeley: University of California Press, 1976.
- Meulengracht Sørensen, Preben. "Starkaðr, Loki og Egill Skallagrímsson." I *Sjöttu ritgerðir helgaðar Jakobi Benediktssyni 20. júlí 1977*, 759–768. Redigert av Jónas Kristjánsson og Einar G. Pétursson. Rit Stofnunar Árna Magnússonar á Íslandi. Bd. 12. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi, 1977.
- . *The Unmanly Man. Concepts of Sexual Defamation in Early Northern Society*. The Viking Collection. Studies in Northern Civilization. Bd. 1. Omsett av Joan Turville-Petre. [Odense]: Odense University Press, 1983. Fyrst publisert som *Norrønt nid. Forestillingen om den umandige mand i de islandske sagaer*. Odense: Odense Universitetsforlag, 1980.
- . "Thor's Fishing Expedition." I *Words and Objects. Towards a Dialogue Between Archaeology and History of Religion*, 257–278. Redigert av Gro Steinsland. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Bd. B.71. Oslo: Norwegian University Press. Institute for Comparative Research in Human Culture, 1986.
- . *Fortølling og ære. Studier i islendingesagaerne*. Oslo: Universitetsforlaget, 1995. [Doktoravhandling, Aarhus Universitet, 1992.]
- Mundal, Else. "Heiðrún: Den mjødmjølkkande geita på Valhalls tak." I *Eyvindarbók. Festskrift til Eyvind Fjeld Halvorsen 4. mai 1992*, 240–247. Redigert av Finn Hødnebo m.fl. Oslo: Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo, 1992.
- . "Skaping og undergang i *Völuspá*." I *Sagnaheimur. Studies in Honour of Hermann Pálsson on his 80th birthday, 26th May 2001*, 195–207. Redigert av Rudolf Simek og Ásdís Egilsdóttir. *Studia Mediaevalia Septentrionalia*. Bd. 6. Wien: Fassbaender, 2001.
- , redaktør. *Sagadebatt*. Oslo / Bergen / Tromsø: Universitetsforlaget, 1977.
- Olaus Magnus. *Historia om de nordiska folken*. Stockholm: Michaelisgillet, 1909–51 [1555].
- Schjødt, Jens Peter. "Om Loke endnu en gang." *Arkiv för nordisk filologi* 96 (1981): 49–86.
- Sigurður Nordal. *Hrafnkatla*. *Studia Islandica*. Bd. 7. Reykjavík, 1940.
- Steinsland, Gro. *Det hellige bryllup og norrøn kongeideologi. En analyse av hierogami-myten i Skírnismál, Ynglingatal, Háleygjatal og Hyndluljóð*. Oslo: Solum, 1991. [Doktoravhandling, Universitetet i Oslo, 1989.]
- Storesund, Eirik H. *Þrunginn móði. Studier i den norrøne tordengudens ambivalens*. Masteravhandling, LLE, Universitetet i Bergen, 2013. Pdf ligg på <https://bora.uib.no/handle/1956/6736>.
- Strömbäck, Dag. "Att helga land. Studier i Landnáma och det äldsta rituella besittningstagandet." I *Festskrift tillägnad Axel Hägerström den 6. september 1928 av filosofiska och juridiska föreningarna i Uppsala*, 198–220. Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1928.

- . *Sejd. Textstudier i nordisk religionshistoria*. Nordiska texter och undersökningar. Bd. 5. Stockholm: Geber, 1935.
- Torfi H. Tulinius. *The Matter of the North: The Rise of Literary Fiction in Thirteenth-Century Iceland*. Omsett av Randi C. Eldevik. The Viking Collection. Bd. 13. [Odense]: Odense University Press, 2002.
- . *Skáldið í skriftinni. Snorri Sturluson og Egils saga*. Íslensk menning. Bd. 3. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag, 2004.
- Vésteinn Ólason. "Inngangur. Íslendingasögur og þættir." Í *Íslensk bókmenntasaga*, bd. 2, 9–164. Red. av Vésteinn Ólason. Reykjavík: Mál og menning, 1993.
- . *Dialogues with the Viking Age. Narration and Representation in the Sagas of Icelanders*. Omsett av Andrew Wawn. Reykjavík: Heimskringla, 1998. Fyrst publisert som *Samræður við söguöld. Frásagnarlist íslendingasagna og fortíðarmynd*. Reykjavík: Heimskringla, 1998.

SUMMARY

Meeting One's Former Self. Tyranny, Rights and Self-Deception in *Egils saga* – and Ambiguous Situations in the *Sagas of Icelanders*.

Keywords: *Egils saga*, *Íslendingasögur*, attitudes to royal power, ideology, inheritance, foundation myth.

This article points out a compositional pattern that may be essential to a greater understanding of the ideology behind *Egils saga*, but that has previously been acknowledged to a small degree, and whose significance has been overlooked. The general scholarly view of the saga – that its message is in support of Egill's family and the Icelandic point of view against Norwegian royal power – seems to be somewhat insufficient, because there is a fundamental ambiguity, throughout the whole saga, in the presentation of the Kveldulfr family and their decisions, behaviour and ideals. On the surface, it seems that the author supports the Kveldulfr family and the Icelandic aristocracy's understanding of themselves, but on a closer inspection the saga problematizes this self-understanding and the ideas upon which it is based. This comes to light especially in many coupled situations. Where similar issues occur twice, the Kveldulfr family assumes one position the first time, but the opposite position the next time, and in other situations where the family meets their former selves regarding their relation to the Norwegian royal power and its values. As a result, the saga fundamentally problematizes inheritance as the one legitimation of power, and the idea of the tyrant and the free farmers who respect each other and founded a free-state on this principle in Iceland. It does not, however, present an alternative view, just a problematization. The author argues that such a 'non-solution' ideology can be seen in many of the sagas of Icelanders and

also in a somewhat ignored but important trait of their style: ambiguous situations, in which it is impossible to decide which party is right or wrong. This ideology seems to be ancient the author argues, because it is in accordance with what we encounter in our sources for a pre-Christian Nordic world-view. In the mythology, an essential idea is a form of dualism. For example the giants are the gods' enemies but this does not make them evil and when they overthrow the gods' cosmos, the gods bear the responsibility equally as much as the giants.

Eldar Heide
Kringlebotn 120
NO 5225 Nesttun
eldahei@online.no
<http://eldar-heide.net/>